

Gymnázium, Brno, Křenová 36

Osvobození obcí Březina a Proseč v roce 1945

seminární práce

Březina 2015

Dita Ševčíková, 5.A6

30. 4. 2015

Obsah

1. Úvod.....	3
2. Obec Březina.....	4
3. Okupace	5
3.1 Následky okupace	6
4. Osvobození	7
4.1 Závěrečná fáze osvobození	8
4.2 Poválečná situace	9
5. Závěr	10
6. Seznam literatury	11
6.1 Internetové zdroje.....	11
6.2 Další zdroje	11
7. Přílohy.....	12

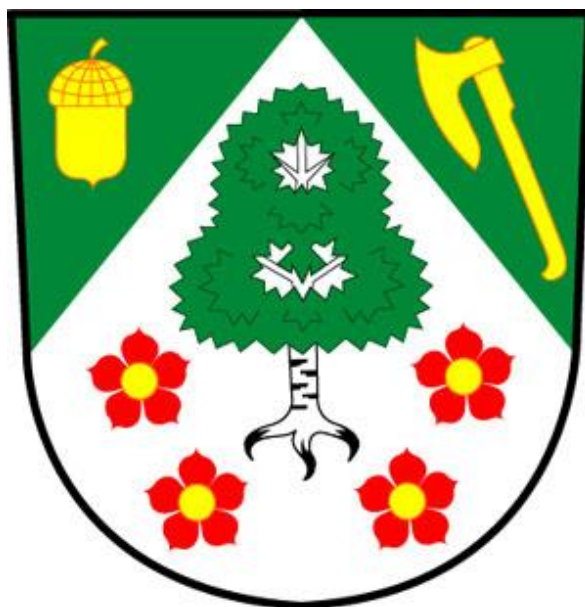
1. Úvod

Téma své práce „Osvobození obcí Březiny a Proseče v roce 1945“ jsem si vybrala nejen ze zájmu o danou událost, ale také z důvodu bližšího obeznámení se s novodobou historií obce, ve které od narození žiji.

Druhá světová válka poznamenala nejvíce Evropský kontinent a nevyhnula se ani dvěma obcím tehdejšího Československa, Březině a Proseči. Za konec této války v Evropě, a tím i za konec šestileté okupace našich zemí Německem, považujeme 8. květen 1945, kdy německé ozbrojené síly kapitulovaly. K výslednému osvobození Československa došlo Spojenými státy Americkými a Rudou armádou, přičemž dle Demarkační linie a poloze Březiny a Proseče, byly tyto obce osvobozeny právě Rudoarmějci z východu.

Ve své práci se nyní pokusím sepsat průběh osvobození ve zmiňovaných obcích, jednotlivé momenty, které s ním souvisejí a výpovědi pamětníků, kteří událost zažili. Nejprve se zaměřím na vznik současné obce Březina, na její historii a vývoj, následně přejdu k popisu okupace Německem a k popisu samotného osvobození Rudou armádou.

Protože se z této části historie obce bohužel příliš záznamů ani pamětihodností nedochovalo, považuji za cíl své práce shromáždění co nejvíce informací, které lze v téhle době ještě získat a dále jejich následné zpracování.

znak obce Březina

2. Obec Březina

Obec Březina vznikla 1. ledna 1949 sloučením dvou sousedících obcí, Březiny a Proseče. Jednotný název – Březina byl pak ustanoven dne 7. prosince 1950 dle vyhlášky Ministerstva vnitra. I přesto se ale stále můžeme setkat s místním označením jednotlivých částí obce, které jsou dokonce tři – Březina, Proseč a Táborská.

Původní dva názvy jsou propojeny již se vznikem obou obcí, a to z dob, kdy byla místní lesnatá oblast prvotně osidlována. Právě mýcení lesa, lesní proseky a převaha bříz daly vzniknout názvům Proseč a Březina. Se stejným principem pojmenování se setkáváme také u vesnic v blízkém okolí – např. Bukovina, Bukovinka nebo Habrůvka.

Březina se rozkládá na jižním území Dražanské vrchoviny v oblasti Moravského krasu. Leží přibližně 20 km od Brna, a to v nadmořské výšce 420 m. n. m. Charakter menší obce je dán jak nízkým počtem obyvatel, nepřesahujícím 1000, tak i dodržováním některých tradic a zvyků, jako např. Vánoční jarmark či hody. Prvotní zmínky o obci jsou uvedeny v zemských deskách z roku 1365, a to jako o poddanské vsi Čeňka Krušiny z Lichtenburka, pána hradu Ronova, pod názvem Brzyezina.

Svého času patřily k Březině také dvě samoty – Nové dvory a Lhotky. Později ale byly zařazeny do katastrů obcí Ochoz u Brna a Hostěnice. Správu měl na starosti rychtář, purkmistr a konšelé z jednotlivých rodů, které se během následujících staletí na daném území vystřídalily. Od roku 1850 jsou voleni starostové a správa obce je nyní v rukou také sedmičlenného Zastupitelstva obce Březina, jehož členové jsou voleni místními občany každé čtyři roky.

Dominantou obce je římskokatolický Kostel Panny Marie Matky církve, postaven v parku tehdejší Proseče. Dle brněnského ing. Arch. Müllera, který plán kaple vypracoval, je střecha kostela ve tvaru čtyřhranného jehlanu, kostel stojí na čtvercovém půdorysu a motiv vitráže ze tří stran je plášť Panny Marie, jako symbol ochrany. Stavba trvala dva roky a dokončena byla v roce 1995. Základní kámen posvětil již v roce 1990 papež Jan Pavel II., při své návštěvě na Velehradě.¹

V roce 1912 byla v Březině postavena nová budova základní školy, kterou navštěvují žáci prvního stupně a jejíž součástí je i mateřská školka. Mezi nejvýraznější spolky působící v obci patří od roku 1894 Sbor dobrovolných hasičů a od roku 1913 také TJ Sokol Březina.²

¹ <http://www.obec-brežina.cz>

² <http://www.obec-brežina.cz>

3. Okupace

Brzy po půlnoci dne 30. září 1938 byla uzavřena Mnichovská dohoda, která rozhodla mimo jiné o tom, že Československo musí vydat Hitlerovi rozsáhlá pohraniční území. To způsobilo, že byla téměř třetina našeho území odtržena a připojena k Německu, došlo ke ztrátě obyvatel, k přerušení důležitých železničních i silničních spojů a hranice Československa s Německem se posunuly až do těsné blízkosti velkých měst. 14. 3. 1939 vnikla německá vojska na území Čech a Moravy. Prezident Hácha odjel do Berlína, kde podepsal listinu, kterou Hitler zřídil Protektorát Čechy a Morava a území připojil k Německé říši. Z rozhlasu už se ozývá jen německé vysílání a Němci zde zavádějí nový pořádek³.

Průběh okupace v obci Březina se od jejího průběhu v okolních vesnicích nijak nelišil. Němci se zde zpočátku války neobjevovali s celými vojenskými silami, nýbrž „pouze“ diplomaticky vyhrožovali. Postupně s sebou odváželi jednotlivé ročníky mladých občanů, a to na „přeškolení do Reichu“⁴. Na vlastní kůži to zažila i místní obyvatelka, paní Emilie Haraštová (bytem Březina, č. p. 41), která ono přeškolení absolvovala deset měsíců. Celou situaci popisuje jako velmi horečnou, když byla v zimě na začátku roku 1944 spolu s dalšími spoluobčany nucena vlakem odcestovat do Hamburku. Několikahodinovou cestu strávila na předposledním schodu vlaku, a jak sama zmiňuje, velmi tehdy ocenila dlouhý kabát, jenž měl na sobě průvodčí, stojící hned na schodu pod ní, a jenž jí alespoň z části chránil kotníky před zimou.

V Německu poté působila jako tzv. levná pracovní síla, kdy za nulovou mzdu a pouze za poskytnutí věcí nutných k přežití, pracovala na různých odděleních německé válečné výroby, z čehož si vzpomíná např. na kontrolu jednotlivých součástí leteckých motorů. Po uplynutí deseti měsíců již mohla být převezena zpět na naše území. Nejbližší volné místo, kde by ve vykonávání práce pokračovala, však bylo až ve Dvoře Králové a protože se již schylovalo ke konci roku 1944, klesaly teploty opět hluboko pod bod mrazu a denní dojíždění do Březiny se tak postupně stávalo nemožným⁵. Tou dobou také počínaly nálety⁶, a jak z vyprávění plyne, bylo ve Dvoře Králové ještě nebezpečněji, než v Březině a okolí. Paní Haraštové se však podařilo sjednat si výměnu a i když už jen krátce, pracovala poté v jeskyni Výпустek, která je obci vzdálena jen necelých 5 km.

³ Kronika obce

⁴ Původní místní označení Německé říše

⁵ Vzdálenost Březina – Dvůr Králové činí bezmála 200 km.

⁶ Nálety spojeneckých bombardérů, mající za cíl továrny německé válečné výroby, a to hlavně v závěru války, tj. od konce roku 1944 do května 1945.

3.1 Následky okupace

Během okupace potkalo Březinu i několik dalších změn, týkajících se jejich občanů, a také organizací, jež navštěvovali. Pro tehdejší režim byla nejproblémovějším spolkem jednoznačně Tělovýchovná jednota Sokol⁷, jejíž činnost byla na celém našem území od roku 1941 zakázána a spousta jejích funkcionářů byla hromadně zatýkána. Druhý válečný úpadek Sokola trval čtyři roky, a to do května 1945, kdy byla jeho činnost opět obnovena.⁸ V Březině tento spolek funguje dodnes a patří zde k těm nejvýraznějším.

Zatýkáni se však netýkali jen funkcionářů Sokola a jeho členů na vysokých pozicích, nýbrž i lidí, kteří se proti režimu nějakým způsobem provinili, byli považováni za nepohodlné, nebo byli vězněni z principu, který je pro konec druhé světové války typický a všeobecně známý. Příkladem mohou být dva občané Březiny. V jejich případech se žádné konkrétní a jasné důvody k zatčení nenachází, a pravděpodobně ani nenacházely.

Prvním z nich byl místní kovář Ludvík Škrabal, bytem Březina č. p. 8, jenž byl gestapem zatčen ve vlaku, a sice dne 22. 12. 1942. Po věznění v koncentračním táboře v Terezíně byl převezen do Gross-Rosen v Německu, kde dne 14. 3. 1943 ve věku 24 let zemřel.

Obětí gestapa se stal i Alois Ševčík, rodák z Březiny č. p. 14, štábní kapitán československého četnictva. Zatčen byl v Hořovicích u Plzně, a to až dne 5. 3. 1945. Do 28. 4. 1945 byl vězněn v Terezíně a od té doby stopa po něm mizí. Mimo jiné byl povýšen na majora a vyznamenán československým válečným křížem z roku 1939.⁹

⁷ TJ Sokol Březina byla založena 15. 7. 1913. Krátce po jejím vzniku, v období 1. světové války, byla však její činnost zakázána (v letech 1914 – 1918) a opět obnovena byla až dne 13. 7. 1919. Znovu si získala velké množství členů a vykazovala zdárný růst a vývoj. Tato zlatá léta Sokola trvala do roku 1941, kdy došlo k zastavení sokolské činnosti, k rozkrádání majetku spolku a k zatýkání sokolských funkcionářů. Výnos protektorátního ministerstva vnitra – z nařízení okupantů, ze dne 12. 4. 1941 pravil: „Nařizuje se okamžité zastavení činnosti spolku „Česká Obec Sokolská“ se sídlem v Praze, jakož i všech členských spolků tohoto svazu“.

Činnost byla obnovena až 9. 5. 1945, právě po osvobození od německých okupantů.

⁸ Obecní kronika

⁹ Obecní kronika

4. Osvobozování

Blížící se konec války odhadovali občané obcí Březina a Proseč mimo jiné z toho, že již na počátku dubna se na státní silnici směr Brno zvýšila frekvence uprchlíků ze Slovenska a Maďarska, kteří ustupovali před přicházející Rudou armádou. Po 15. dubnu 1945 prchali brněnští Němci směrem na Jihlavu a dne 17. dubna Brno opustila i německá policie a důstojníci. Během toho byla také partyzány přepadena myslivna na Lhotkách, jež byla osazena Němci. Proběhla střelba, při které byl těžce raněn p. Polák z Kanic. K neodkladnému lékařskému ošetření do Bílovic byl tajně převezen p. Hlouškem, jenž měl pilu v Bukovince, na voze mezi fošnami. Lékařská pomoc však již byla zbytečná, p. Polák svému zranění podlehl. O několik dní později se konal pohřeb, při kterém však panoval strach, neboť již nad obcí počaly přelety sovětských letadel.

První přelety jsou známy ze dne 24. dubna. Letadla se objevila nad lesem Studýnky a zaznamenávala pozice německé armády. Situace se opakovala i následující den, kdy letadla přilétla kolem 11 hodiny dopoledne. Po nich se objevila další, která již části německé armády pronásledovala střelbou. Dalšího dne se Rudá armáda začala přibližovat k našim obcím. Byla slyšet vzdálená střelba z tanků a do obce Proseč také přijela první část ustupující německé armády, jež měla své bunkry převážně na okraji lesa Vlčence. Jednalo se o polní pekárny, které se utábořily na prostranství před hostincem Polákovým č. p. 7. Bývalý hostinský Jaroslav Polák vypověděl: *„Dne 18. dubna 1945 přijely před náš hostinec čtyři německé polní pekárny s obsluhou. Zaujaly prostranství na návsi před hostincem a pekaři – vojáci se hned připravili k pečení chleba. Napekli velkou zásobu a uskladnili ji v sále hostince. Pekaři se zde zdrželi do 25. dubna, kdy v noci o třetí hodině opustili obec a zamířili směr Blansko.“* Po několika dnech se tedy polní pekárny začaly z obce opět vzdalovat.

Na ulici Tábořská, poblíž lesa Studýnky, bylo posláno několik místních mužů, aby zde prováděli zákopové práce. Když 25. dubna počala střelba, urychleně se schovali. Přesto se však jim, i některým dalším obyvatelům Březiny a Poseče, naskytl pohled na přestřelku mezi jedním sovětským a dvěma německými letadly nad lesem Vysoká¹⁰. Sovětskému letounu bylo ustřeleno křídlo a jeho trosky se našly až u obce Babice nad Svitavou. Jako památka této události se na místě nachází památník¹¹.

¹⁰ Na les Vysoká je dobrý výhled z velké části obcí Březina i Proseče a nachází se nedaleko lesa Studýnky.

¹¹ Březina je od Babic nad Svitavou vzdálena přibližně 5 km.

Památník i s přilehlým okolím je lidově nazýván Letkyně, protože letadlo údajně pilotovala žena. Dle výzkumu vojenských historiků z roku 1978, při kterém byly nalezeny kosterní pozůstatky letce a část křídla s evidenčním číslem, se však došlo k závěru, že letadlo pilotoval muž, gardový poručík Alexej Ivanovic Menšikov. Pozůstatky byly spolu s těly dalších 19 vojáků pohřbeny u památníku Rudé armády v Babicích nad Svitavou.

4.1 Závěrečná fáze osvobození

Dne 1. 5. 1945 dorazily do obce první předvojové hlídky Rudé armády. Skupina přibližně o 40 členech přišla směrem od Bukoviny, avšak zcela nekrytá. Němci byli v přesile, a navíc dobře vybaveni (mimo kulometů a tanků měli k dispozici i čtyři děla, umístěná za domem č. p. 16), začali tedy po rudoarmějcích okamžitě pálit. Ti se rozutekli a dále se schovávali v jednotlivých staveních obcí Březina a Proseč a v jejich okolí. Němečtí vojáci po nich však pátrali, za využití kulometů i granátů. Část sovětských vojáků se ukryla ve stodole v těsné blízkosti domu paní Haraštové.¹² Mimo jiné byl v nízkém stavení v blízkosti jejího domu ukryt také raněný sovětský voják. Mírného rozruchu, který se děl kolem, si ale díky dobrému výhledu od lesa Vlčence všimla německá vojska, a tak na místo hodili několik granátů. Raněný voják však přežil, údajně se ukryl za železnou dětskou postýlkou.

Z daného místa došlo také k další významné přestřelce. Ta nastala dalšího dne, kdy do obcí dorazila druhá část Rudé armády, která již byla početnější a lépe vybavená. Místní obyvatelé se ukrývali a Němci se za stálé střelby rudoarmějců začali postupně stahovat. Celou situaci dovršila letecká vojska Rudé armády, jež v oblasti obcí svrhla několik bomb. Ty způsobily požáry, při kterých vyhořelo několik stodol, stavení a chlévů, včetně uvězněných zvířat. Střep z bomby, která dopadla před Polákův hostinec v Proseči, usmrtil jednoho z německých vojáků a další střepinou byla také na cestě za stodolou Františka Malíka, č. p. 32, zasažena Štěpánka Picková z Brna, která byla v Proseči přechodně ubytována u příbuzných a která bez pomoci následkům svých zranění na místě podlehla.¹³ Mimo bombardéry nad obcemi létaly také letouny, které rozhazovaly letáky, vyzývající Němce, aby se vzdali.

Dramatické boje nelze dále přesněji popsat, neboť v nejrizikovějších chvílích byli občané Březiny i Proseče často ukryti ve sklepích. Až střelba definitivně ustala a situace se uklidnila, začalo teprve vítání Rudé armády. V Obecní kronice je sled těchto závěrečných událostí vylíčen následovně: *„Jásavé pozdravování Rudoarmějců, při němž někteří lidé se nemohli ubránit slzám z radosti, nelze popsati. Bylo to něco nevyslovitelného, přišel dlouho očekávaný den našeho lidu, zdálo se to snem, ale byla to skutečnost, byl to okamžik světla spásy a života, vykoupení a svobody, byl to den, ve kterém spoutaný český lev a jeho sesterská moravská orlice strhal nacistická pouta zločinců a znovu hrdě zaujal svoji historickou posici na svém štítě“.*

¹² Dům č. p. 41 stojí v mírném kopci s přímým výhledem na les Vlčenec.

¹³ Obecní kronika

4.2 Poválečná situace

Po odchodu německé armády se začalo s odklizením pozůstatků, s pohřbíváním padlých a se sběrem válečného materiálu po okolních lesích. U samoty Nové dvory byla nalezena bota jednoho z vojáků Rudé armády. V blízkosti ležela také vojenská knížka a nakonec bylo objeveno i tělo, které bylo poté na místě pohřbeno.¹⁴ Celkový počet vojáků Rudé armády, kteří zemřeli na území obcí Březina a Proseč a v blízkém okolí, je 38. Pohřbeni byli před místní Základní školou při obřadu, který se konal v rámci oslav osvobození. Později byla jejich těla převezena na Ústřední hřbitov v Brně. Střelba a bombardování během osvobozování poškodily velkou část budov a jak je patrné z fotografií, nevyhnuly se ani škole, ani např. kaplička u silnice směrem na Křtiny (Boží muka), na níž stojí: „*Válkou zničeno 24. 4. 1945, Březinskými občany obnoveno 24. 6. 1945*“. Celková škoda, která byla obcím způsobena, dosahovala výše několika milionů Kčs. Na počest květnových událostí byla o několik let později v obci vysazena Lípa osvobození, která zde stojí dodnes.

¹⁴ Tomuto místu se dodnes říká „U Rusa“. Samota Nové dvory již spadá pod katastr obce Ochoz u Brna.

5. Závěr

Za cíl své práce jsem stanovila zjištění a následné zpracování informací, týkajících se osvobození obcí Březiny a Proseče v roce 1945. Protože se jich ale dochovalo velmi skromné množství, věnovala jsem velkou část práce také jednotlivým událostem samotné okupace a zajímavostem, které jsou s obcí v průběhu druhé světové války spjaty. Hledáním informací jsem zjistila, že záznamy, popisující tuhle dobu podrobněji, nejsou k dohledání, nebo se nedochovaly. Z válečného období mi byly k dispozici pouze fotografie, dopisy nebo letáky.

Při psaní práce jsem vycházela převážně z Kroniky obce, s jejíž tvorbou však autor začal až 20 let po válce a sepsal ji z vlastních vzpomínek a poznámek, které se již pravděpodobně také nedochovaly. Velkou část získaných informací mi také ochotně poskytli místní pamětníci, kteří události zažili.

Na základě získaných informací byla objasněna spousta zavádějících činů, jež se během okupace a následného osvobození odehrály, a dále také problémy, s nimiž se obyvatelé Březiny a tehdejší Proseče potýkali. Najevo také vyšlo několik zajímavých skutečností, které výrazně ovlivnily životy některých občanů, a které by jinak zůstaly zapomenuty.

6. Seznam literatury

- ČAPKA, František a kol.: *Křtiny a okolí*. Křtiny: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1987
- ŠVEHLA, Antonín: *Obecní kronika*. Březina: Březina, 1966

6.1 Internetové zdroje

- *Historie obce Březina: Martin Habáň* [online]. c2011 [citováno 16. 4. 2015]. Dostupný z www: <<http://www.obec-brezina.cz/historie-obce/>>
- *Obrázky Google*, [online]. c2015. Dostupný z www: <<https://www.google.cz/imghp?hl=cs&tab=ii>>
- *Toulky minulostí Březiny a Proseče: Martin Habáň* [online]. c2012 [citováno 16. 4. 2015]. Dostupný z www: <<http://www.toulky-minulosti.cz/z-historie/osvobozeni-obci/>>
- *Wikipedie*, [online]. c2015 [citováno 10. 4. 2015]. Dostupný z www: <[http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C5%99ezina_\(d%C5%99%C3%ADve_okres_Blansko\)#Historie](http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C5%99ezina_(d%C5%99%C3%ADve_okres_Blansko)#Historie)>

6.2 Další zdroje

- Vyprávění pamětníků

7. Přílohy

mapa obce Březina

1. Vysoká
2. Studýnky
3. Vlčenec
4. Lhotky
5. Bukovina
6. dům č. p. 41
7. Základní škola
8. Boží muka
9. ul. Táborská
10. Proseč

**An die Offiziere und Mannschaften
der Deutschen Wehrmacht!**

Am 7. Mai 1945 hat das Oberkommando der deutschen Wehrmacht in Reims (Frankreich) eine Urkunde unterzeichnet, wonach alle deutschen Truppen und die gesamte deutsche Streitkraft wie im Westen so auch an der Ostfront bedingungslos kapitulieren.

Diese Urkunde über die bedingungslose Kapitulation tritt am 8. Mai 1945, um 23 Uhr Mitteleuropäischer Zeit in Kraft.

Den Befehl an die deutschen Truppen über die bedingungslose Kapitulation wird der Oberste Befehlshaber der deutschen Wehrmacht, Grossadmiral Dönitz, erlassen.

Auf Grund dieser Urkunde fordere ich Sie auf, die Waffen niederzulegen und sich der Roten Armee zu ergeben.

Die Truppen der Roten Armee haben hierzu die nötigen Anweisungen erhalten.

Wenn dieser Forderung auf Grund der Urkunde über die bedingungslose Kapitulation

nicht nachgekommen und bei Tagesanbruch des 9. Mai 1945 jeglicher Widerstand nicht eingestellt wird, wenn die deutschen Truppen ihre Waffen nicht strecken und sich der Roten Armee nicht gefangengeben, so werde ich mit allen mir zur Verfügung stehenden Kräften und Mitteln den gegenüberstehenden deutschen Truppen einen vernichtenden Schlag versetzen.

Ich stelle folgende Ordnung der Kapitulation fest: die Waffen werden niedergelegt, die Besatzungen der Panzer und Flugzeuge sowie die Bedienungsmannschaften der Artillerie ziehen sich von ihren Maschinen und Geschützen auf eine Entfernung von 300 Meter zurück, hissen die weiße Fahne und geben sich gruppenweise organisiert gefangen.

*Oberbefehlshaber der Truppen
der 2. Ukrainischen Front
Marschall der Sowjetunion*
R. MALINOWSKI

ukázka letáku, který shazovaly sovětské letouny a který Němce vyzýval ke kapitulaci

jeden ze sovětských letounů Lavochkin La-7, jež operovaly na území Moravského krasu

slavnostní pohřeb padlých vojáků Rudé armády

svěcení Božích muk

sázení Lípy osvobození